

Міністерство освіти і науки України
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Галацин Катерина Олександрівна

УДК: 37.03:378.14

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПРОЦЕСІ
ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Умань – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Пустовіт Григорій Петрович,
Президія НАПН України,
вчений секретар відділення загальної
педагогіки та філософії освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тернопільська Валентина Іванівна,
Київський університет імені
Бориса Грінченка,
професор кафедри суспільних наук;

кандидат педагогічних наук, доцент
Яценко Елеонора Михайлівна,
Тернопільський національний
економічний університет,
доцент кафедри психологічних
та педагогічних дисциплін.

Захист відбудеться «25» квітня 2014 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 74.053.01. в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини за адресою: 20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (20300, Черкаська обл., м. Умань, вул. Садова, 2.)

Автореферат розіслано «21» березня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Н. М. Коляда

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання ролі комунікації в сучасному українському суспільстві, спричинене глобалізаційними тенденціями, інтеграцією культур, процесами інтенсифікації обміну інформацією на всіх рівнях суспільної взаємодії, детермінує необхідність формування комунікативної культури особистості. Тому з поточним роком зростає потреба поглибленого формування комунікативної культури студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Провідні положення державних документів, таких як Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», в яких наголошується, що головним завданням освіти має бути розвиток особистості, її інтелектуальних здібностей, здатності реалізувати себе у професійній діяльності, актуалізують твердження про те, що процес становлення особистості майбутнього спеціаліста відбувається завдяки формуванню високого рівня комунікативної культури.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави вважати, що комунікативна культура – це складне, цілісне, динамічне утворення, свідомо властивість особистості, що базується на рисах її характеру, особистісних якостях, комунікативних і організаторських здібностях, формується на основі набутих знань і вмінь, проявляється у вмінні виконувати комунікативну діяльність у різних умовах, виражає готовність особистості до гнучкої тактовної взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосування їх у новій ситуації.

Проблема формування комунікативної культури особистості є предметом дослідження філософських, психологічних і педагогічних наук. Так, праці вчених присвячені розумінню окремих сторін професійно-педагогічної культури: методологічної (І. Ісаєв, В. Сластьонін та ін.), морально-етичної (Е. Гришин та ін.), комунікативної (В. Грехнєв, І. Комарова, А. Мудрик, І. Тимченко та ін.).

Необхідність гуманної комунікативної взаємодії у процесі навчання і виховання відображено в наукових працях Ш. Амонашвілі, Г. Балла, І. Бежа, О. Бодальова, С. Гончаренка, В. Гриньової, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Кудіна, В. Лозової, В. Лугового, В. Лутая, О. Савченко, О. Сухомлинської, А. Сущенка та ін.

Проблема осмислення комунікативної культури як самостійного предмета міждисциплінарних досліджень знайшла відображення в наукових працях, що узагальнюють їх результати у межах різних наукових шкіл, напрямів і підходів з метою побудови загальної теорії комунікації (М. Василик, Л. Землянова, В. Кашкін, Є. Кравченко, Г. Почепцов та ін.). Значення цих досліджень для розв'язання сучасних педагогічних проблем полягає у тому, що вони дають змогу, з одного боку, більш цілісно уявити комунікативну культуру як предмет педагогічного аналізу, а з іншого – осмислити педагогічні проблеми в контексті комунікативної проблематики.

Останніми роками у працях М. Васильєвої, О. Ветохова, Н. Волкової, В. Грехнева, В. Кан-Калика, І. Комарової, А. Мудрика, С. Мусатова, С. Ольховецького, Л. Паламар, Л. Петровської, В. Полторацької, С. Рябушко, Г. Сагач, В. Тернопільської, Л. Шепеленко, Е. Ященко та ін. досліджувались питання

формування комунікативної культури особистості. Це, зокрема, дослідження, акцент у яких спрямований на комунікативну взаємодію, психологічні аспекти комунікативної підготовки студентів, педагогічні умови формування комунікативної культури та окремих комунікативних умінь і навичок.

Одним із чинників формування комунікативної культури фахівця є позааудиторна робота. Актуальними у цьому контексті є праці Г. Андрєвої, О. Винославської, Н. Волкової, О. Олексюк, А. Ржевської та ін. У дослідженнях В. Базилевича, І. Беха, Л. Вікторової, І. Дзевульської, В. Кузя, Г. Пустовіта, І. Соколової, В. Шаркунової та ін. аналізуються особливості системного підходу до організації позааудиторного виховного процесу.

Базовими для нашого наукового пошуку стали також дослідження формування комунікативної культури студентів технічних навчальних закладів під час вивчення гуманітарних дисциплін (О. Каверіна, І. Тимченко).

Разом з тим, питання формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі поки що не стало предметом самостійного дослідження. Так, потребує уточнення саме поняття комунікативної культури особистості студента як педагогічної категорії, нез'ясованою залишається структура означеного феномену в контексті специфіки виховання майбутнього фахівця технічного профілю, недостатньо обґрунтовано методика діагностики рівня сформованості комунікативної культури як цілісної особистісної характеристики майбутнього інженера. На сьогодні незначна частина майбутніх фахівців досягає високого рівня культури спілкування та міжособистісної взаємодії, більшість з них схильні переважно до репродуктивної діяльності, мають обмежені уявлення про феномен комунікативної культури, їм бракує ініціативи і прагнення до самовдосконалення. Це негативно відображається на їхніх досягненнях у процесі професійної діяльності та на життєвому самовизначенні (І. Бех, Л. Божович).

Означена ситуація уповільнює упровадження комунікативного підходу в практику навчально-виховного процесу вищих технічних навчальних закладів. Як наслідок, студенти переважно не здатні самостійно створювати і продуктивно розв'язувати комунікативні ситуації, що передбачають активну соціальну взаємодію, не володіють уміннями й навичками соціального мислення, соціальної фасилітативності, рефлексії, роботи в команді, не здатні запобігати конфліктам та конструктивно вирішувати їх, не завжди в змозі актуалізувати механізми професійного й особистісного самовдосконалення.

Відсутність системних наукових досліджень із означених питань загострює *суперечності* між:

- новими соціальними вимогами до формування комунікативної культури майбутніх інженерів та їх недооцінкою в сучасній системі вищої технічної освіти;
- необхідністю підготовки креативної, мобільної, комунікативної особистості, здатної здійснювати ефективну соціальну взаємодію, передбачати наслідки власної поведінки та недосконалістю організації позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі;
- об'єктивно високим комунікативно розвивальним потенціалом позааудиторної роботи вищого технічного навчального закладу та практично низьким рівнем сформованості комунікативної культури студентів;

– необхідністю формувати комунікативну культуру майбутнього інженера та відсутністю науково обґрунтованих змісту, форм, методів та педагогічних умов ефективної реалізації цього процесу.

Актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість та необхідність розв'язання названих суперечностей спонукають до осмислення й обґрунтування теоретико-методичних засад підготовки фахівця, здатного вирішувати професійні завдання, бути конкурентоспроможним на ринку праці, мати необхідні для цього комунікативні вміння та навички та зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – **«Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до комплексної теми кафедри педагогіки вищої школи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки комплексної теми «Теоретико-методичні засади світоглядної освіти молоді» (№ держреєстрації 0110U000023). Тему дослідження затверджено вченою радою Волинського національного університету імені Лесі Українки (протокол № 5 від 26.11.2009 р.) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу проблеми дослідження обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи.

Гіпотеза дослідження. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи буде ефективним за умови упровадження моделі, яка є цілісною системою, що охоплює: мету, завдання, концептуальні підходи, зміст, форми й методи, функції, етапи формування досліджуваного феномену, критерії і рівні його сформованості та педагогічні умови, що в сукупності забезпечують позитивний результат її упровадження.

Відповідно до мети та гіпотези визначено такі **задачі дослідження**:

1. Проаналізувати ступінь розробленості досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі та навчально-виховній практиці.

2. Розкрити сутність, структуру, функції комунікативної культури та особливості її формування у студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

3. Визначити й охарактеризувати критерії та рівні сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи.

4. Теоретично обґрунтувати модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи та здійснити перевірку її ефективності.

Об'єкт дослідження – позааудиторна робота у вищих технічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – зміст, форми, методи та педагогічні умови як складові моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи.

Методи дослідження. Для досягнення мети було використано адаптовані до задач роботи такі взаємопов'язані методи дослідження: системно-структурного, логіко-теоретичного аналізу і синтезу даних педагогічної науки, філософії, психології з метою визначення стану досліджуваної проблеми, моделювання та модифікації основних наукових понять; абстрагування, генерування, порівняльного аналізу для виявлення сутності та особливостей формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи; комплекс емпіричних методів (аналіз документації, письмове та усне опитування) з метою вивчення особистості студента, виявлення педагогічних умов формування комунікативної культури; методи тестування, самооцінки для апробації етапів, умов, засобів процесу; проведення педагогічного експерименту з метою дослідження динаміки формування комунікативної культури студентів; методи математичної статистики (критерій однорідності χ^2_{emn}) для обробки одержаних даних та інтерпретації результатів дослідження, їх наукового узагальнення та впровадження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Луцького національного технічного університету, Національного авіаційного університету. Дослідженням було охоплено 486 студентів, 15 викладачів, 30 кураторів груп та 3 керівники навчальних закладів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *вперше обґрунтовано* модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі, складовими якої є: мета, методологічні підходи, зміст, форми, методи, функції (інформаційна, інтерактивна, перцептивна), етапи формування комунікативної культури студентів (організаційно-діагностичний, діяльнісно-практичний та результативний), критерії (пізнавальний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий і особистісний), показники та рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів; педагогічні умови ефективного формування комунікативної культури майбутніх інженерів (цілеспрямованість і систематичність проведення позааудиторної роботи, орієнтованої на діалогічну взаємодію та співробітництво у системі відносин «викладач-студент»; оновлений зміст позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі з урахуванням комунікативного потенціалу майбутніх інженерів, шляхом створення позитивної емоційної насиченості та розширення сфери активного професійного спілкування студентів у навчально-виховному процесі; реалізація інтерактивних форм і методів формування комунікативної культури; ефективне управління процесом формування комунікативної культури студентів);

– *уточнено* сутність поняття «комунікативна культура студентів вищих технічних навчальних закладів», структурні компоненти її формування (індивідуально-особистісний, мотиваційно-вольовий, соціально-комунікативний);

– *набули подальшого розвитку* наукові підходи до формування комунікативної культури (системний, особистісно-орієнтований, комунікативний, гуманістичний, діяльнісний та компетентнісний), які дають змогу ефективно впливати на сферу соціальних комунікативних відносин і самореалізацію суб'єкта.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що: перевірено на практиці ефективність впровадженої моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи; розроблено експериментальну програму «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» та навчально-методичні матеріали для реалізації програми на основі використання інтерактивних форм та методів роботи; модернізовано зміст позааудиторної самостійної й науково-дослідної роботи та програм виробничих практик відповідно до змісту формування комунікативної культури майбутнього інженера; розроблено та впроваджено методику діагностики комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи.

Матеріали дослідження можуть бути використані викладачами і кураторами груп під час організації позааудиторної роботи зі студентами вищих технічних навчальних закладів; виховної роботи зі студентами та у процесі підготовки їх до проходження різного виду практик. Одержані результати можуть слугувати основою для створення спецкурсів, спрямованих на формування готовності викладачів-кураторів до виховання у студентів комунікативної культури.

Результати дослідження *впроваджено* у практику роботи вищих технічних навчальних закладів III–IV рівнів акредитації України: Луцького національного технічного університету (довідка № 1027-20-34 від 11.06.2013 р.), Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (довідка від 10.04.2013 р.), Національного авіаційного університету (довідка від 22.04.2013 р.).

Особистий внесок здобувача. У статті «Міжособистісне спілкування в контексті комунікативної культури майбутнього фахівця» (2011, співавтор О. Дурманенко) автором розкрито сутність понять «комунікація», «міжособистісна комунікація»; подано аналіз підходів до визначення міжособистісної комунікації та висвітлено її роль у формуванні комунікативної культури майбутніх фахівців (0,16 др.арк.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях, семінарах різного рівня: *міжнародних* – «Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології» (Луцьк, 2010), «Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень» (Луцьк, 2011), «Формула компетентності перекладача» (Київ, 2011), «Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов» (Київ, 2011), «Формула компетентності перекладача» (Київ, 2012), «Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах сучасних соціальних змін» (Черкаси, 2012), «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, 2012), «Стратегічні питання світової науки – 2013» (Пшемишль, Польща, 2013); *всукраїнських* – «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 2012), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Дніпропетровськ, 2013).

Основні положення і висновки за результатами дослідження обговорювалися на засіданнях професорської ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, вченої ради Педагогічного інституту Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Публікації. Основні положення і результати дослідження висвітлено у 19 наукових публікаціях (18 одноосібних), із них: 10 відображають основні наукові результати дисертації, 8 – апробаційного характеру, 1 – додатково відображає результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (297 найменувань, з них 7 іноземною мовою), 1 додаток на 2 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 212 сторінок, із них – 177 сторінок основного тексту. Робота містить 15 таблиць та 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і стан розробленості проблеми, доцільність її дослідження; визначено мету, гіпотезу і задачі дисертаційної роботи; сформульовано об'єкт і предмет; наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; схарактеризовано експериментальну базу; викладено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – *«Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів як педагогічна проблема»* – здійснено порівняльний аналіз сутності понять «комунікативність», «комунікабельність» та «культура»; уточнено зміст поняття «комунікативна культура», визначено структуру та функції цього феномена; подано трактування поняття «формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів»; проаналізовано особливості формування комунікативної культури студентів у процесі позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі; визначено критерії, показники та охарактеризовано рівні сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

Враховуючи положення про те, що юнацький вік є сенситивним у формуванні комунікативної культури особистості, нами з позиції встановлення взаємозв'язку між комунікативною культурою і віком індивіда сутність цього феномену розглядається як стан рівноваги між соціальними вимогами, що висуваються перед особистістю в певний віковий період з боку суспільства і середовища, в якому вона перебуває, та її можливостями. Аналіз останнього дав змогу охарактеризувати провідну роль комунікації у формуванні комунікативної культури майбутніх інженерів, де саме комунікативний підхід є одним із важливих концептуальних принципів, що визначає сучасну методологію оновлення змісту освіти і підготовки фахівців технічних спеціальностей. Водночас, актуалізовано положення про те, що інтегративний, міждисциплінарний та надпредметний характер комунікативності, яка трактується (І. Зимня, О. Леонт'єв, А. Лурія) як набір загальних умінь, властивих будь-якій діяльності, і специфічних умінь, характерних лише для комунікативно-мовленнєвої діяльності (О. Леонт'єв).

Спираючись на праці вітчизняних (Р. Арцишевський, В. Андрущенко, А. Арнольдів, Є. Ільєнков, В. Крисаченко, В. Кремень, Є. Маркарян та ін.) і зарубіжних дослідників (К. Ламберг-Карловські і Дж. Саблов та ін.), проаналізовано ознаки культури, перелік видів культури, її складові й аспекти, що дало змогу констатувати: поняття «культура» позначає гуманність людинотворення, яке полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей, притаманних кожній людині і в той же час воно відображає складний соціальний феномен, який має відношення практично до всіх сторін суспільного та індивідуального життя.

Сутнісний аналіз поняття «*комунікативна культура*» (С. Амеліна, В. Барковський, А. Білоножко, Т. Василичина, С. Вітвицька, Н. Волкова, А. Годлевська, М. Дороніна, І. Зязюн, О. Каверіна та ін.) засвідчив, що комунікативна культура є основою загальної культури особистості, базовим її компонентом, який забезпечує готовність особистості до життєвого та професійного самовизначення і є умовою досягнення її гармонії з соціальним середовищем.

Наголошено, що комунікативна культура є складним структурованим (когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-практичний, рефлексивно-саморегулятивний компоненти) та багатофункціональним (інформаційна, інтерактивна, перцептивна функції) явищем, яке в змістовому аспекті характеризується засвоєнням комунікативних знань, умінь та формуванням системи поглядів і дій; у процесуальному аспекті – взаємодією людей у різних сферах життєдіяльності.

Отже, *комунікативну культуру студентів вищих технічних навчальних закладів* трактуємо як особливу якість особистості майбутнього інженера, що характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю умінь контролювати і регулювати свою мовну поведінку, грамотно і переконливо аргументувати свою позицію, вміннями вести ділові переговори у процесі професійної діяльності, швидко орієнтуватись у комунікативній ситуації і обирати необхідний стиль поведінки для досягнення мети комунікативного акту, продуктивно співпрацювати в ході вирішення професійних завдань.

Визначено основні *принципи* процесу формування комунікативної культури майбутнього інженера у вищих технічних навчальних закладах: принцип етико-антропологічної та інноваційно-методологічної спрямованості, рефлексії, діалогічності, що дало змогу з'ясувати чинники формування комунікативної культури майбутнього інженера: суб'єктивні (психологічні чинники різного роду, особистісні якості, певні вміння й навички спілкування) і об'єктивні (пов'язані з організацією навчально-виховного процесу в межах технічного навчального закладу, зумовлені розвитком загального освітнього простору тощо), серед яких особлива увага зосереджена на організації позааудиторної роботи.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних джерел і теоретичних підходів дав змогу виявити критерії та показники сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів: *пізнавальний критерій* – наявність системи знань про сутність та закономірності комунікативної культури, про основні принципи міжособистісного та ділового спілкування, про функції комунікативної взаємодії у професійній діяльності; *мотиваційно-ціннісний критерій* – інтереси, потреби, установка на комунікативну діяльність, мотивація професійної діяльності, орієнтація на партнерство у взаємодії; *поведінково-діяльнісний критерій* – комунікативні вміння та навички; рефлексивність і креативність дій; самостійність дій під час виконання комунікативних завдань; соціальний інтелект; *особистісний критерій* – емоційну сприйнятливість; оцінку та самооцінку особливостей комунікативної діяльності, почуття власної гідності, повагу до опонента, готовність до духовної взаємодії, толерантність, емпатію, мовленнєву грамотність; рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів.

Під час констатувального експерименту, який здійснювався упродовж 2008–2009 навчального року до роботи було залучено 298 студентів I–IV курсів Луцького національного технічного університету, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», Національного авіаційного університету. Для визначення рівня сформованості комунікативної культури студентів за кожним із критеріїв було розроблено та застосовано методiku діагностування комунікативної культури майбутнього інженера: 1) за пізнавальним критерієм – контент-аналіз, аналіз студентських робіт, бесіда та спостереження; 2) за мотиваційно-ціннісним критерієм – анкетування, бесіда, спостереження, методики експрес-діагностики соціальних цінностей особистості («Ціннісні орієнтації» М. Рокича, «Мотивації професійної діяльності» К. Земфір у модифікації А. Реана); 3) за поведінково-діяльнісним критерієм – анкетування, спостереження, бесіда, тестові методики («Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарикова та Є. Крушельницького, методика «КОЗ-1», «Тест комунікабельності особистості» В. Ряховського, «Діагностика соціального інтелекту» Дж. Гілфорда і М. Саллівена); 4) за особистісним критерієм – анкетування, спостереження, бесіда, тестові методики («Діагностика комунікативної толерантності» за В. Бойко, «Тест на самооцінку комунікативного контролю», «Самооцінка психологічної адаптивності», «Діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції», «Діагностика здатності до співпереживання» С. Дідато, «Методика оцінки рівня самоактуалізації» А. Шострома, «Методика виявлення рівня соціальної зрілості» за Т. Кожевниковою, Н. Стумбрисос, Т. Сундуковою).

Виявлено що студенти вищих технічних навчальних закладів мають переважно середній рівень сформованості комунікативної культури (44,0 %). Досить значними є показники сформованості низького (27,2 %) та достатнього (24,9 %) рівнів; низьким є показник високого рівня сформованості комунікативної культури (лише 3,9 %).

На основі теоретичного аналізу наукових праць і результатів констатувального етапу дослідження та власного досвіду роботи зі студентами вищого технічного навчального закладу ми дійшли висновку, що процес формування комунікативної культури майбутніх інженерів є складним, тривалим, багатофакторним, цілеспрямованим процесом впливу на особистість студента (його емоції, почуття, розум, культуру дій і відносин) і ґрунтується на діалозі, співпраці та співтворчості усіх суб'єктів педагогічного процесу. Ефективне вирішення окресленої проблеми здійснювалось нами за такими психолого-педагогічними параметрами: по-перше, аналіз позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі як чинника формування комунікативної культури студентів, адже особистісне та професійне становлення студента неможливе без включення його у систему позааудиторної діяльності; по-друге, визначення та узагальнення протиріч і труднощів формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі та факторів, що гальмують цей процес.

У другому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка моделі формування комунікативної культури майбутніх інженерів у позааудиторній роботі»** – науково обґрунтовано, розроблено й апробовано модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у

позааудиторній роботі, визначено й охарактеризовано педагогічні умови ефективності цього процесу. З метою удосконалити процес позааудиторної роботи розроблено експериментальну програму «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів», яка реалізувалася поетапно. На *першому етапі* створювалася позитивна мотивація, здійснювалася активізація потреб, установок студентів на активну участь у позааудиторній роботі шляхом виконання програми студентами першого курсу. На *другому етапі* до виконання програми були залучені студенти других курсів, які поглиблювали здобуті в ході навчання знання про спілкування, психологію взаємодії людей, особистісний розвиток, водночас відпрацьовувалися комунікативні вміння та розвивалися комунікативні здібності майбутніх інженерів. На *третьому етапі* формувалося чітке уявлення студентів про комунікативну культуру як показник їхнього професіоналізму. Студенти третіх курсів трансформували набуті професійні знання в культуру спілкування під час позааудиторної роботи; у студентів формувалося усвідомлене бачення значення та можливостей позааудиторної роботи (як виховної, так і науково-дослідної та навчально-практичної); формувалося усвідомлення комунікативної культури як однієї із особистісних цінностей. І, на *четвертому, завершальному етапі* здійснювалося моделювання комунікативних відносин майбутніх інженерів під час навчальних і виробничих практик та відбувалося вдосконалення й перевірка компонентів комунікативної культури майбутніх фахівців. На цьому етапі до виконання програми були залучені студенти четвертих курсів, які вже мали певний професійний і життєвий досвід і сформований науково-дослідний потенціал.

Зміст експериментальної програми «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» передбачав комплексне усвідомлене розуміння студентами таких важливих понять і концептуальних ідей, як: соціальні ознаки людської ідентичності; проблеми гуманізму і милосердя у відносинах між людьми, виховання людської гідності, зв'язок людини з різноманітними соціальними групами, солідарність людей; спілкування, види спілкування, роль вербальних і невербальних засобів у спілкуванні; комунікація, інтеракція та перцепція як аспекти спілкування, бар'єри у спілкуванні, комунікативність і комунікабельність, креативність і рефлексивність.

У ході дослідження було теоретично обґрунтовано та розроблено модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі (рис. 1). Характерними особливостями моделі формування комунікативної культури є: по-перше, тенденція до модернізації змісту позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі; по-друге, тенденція до спрощення досить складного інтегрального утворення, яким є комунікативна культура. Модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи – це система її організації, включення студентів у яку забезпечує ефективне формування у них комунікативної культури; у моделі відображені основні етапи формування комунікативної культури студентів, методологічні підходи її реалізації в позааудиторній роботі вищого технічного навчального закладу, зміст, форми, методи та педагогічні умови її ефективного формування, а також критерії, рівні та очікуваний результат сформованості досліджуваного феномену.

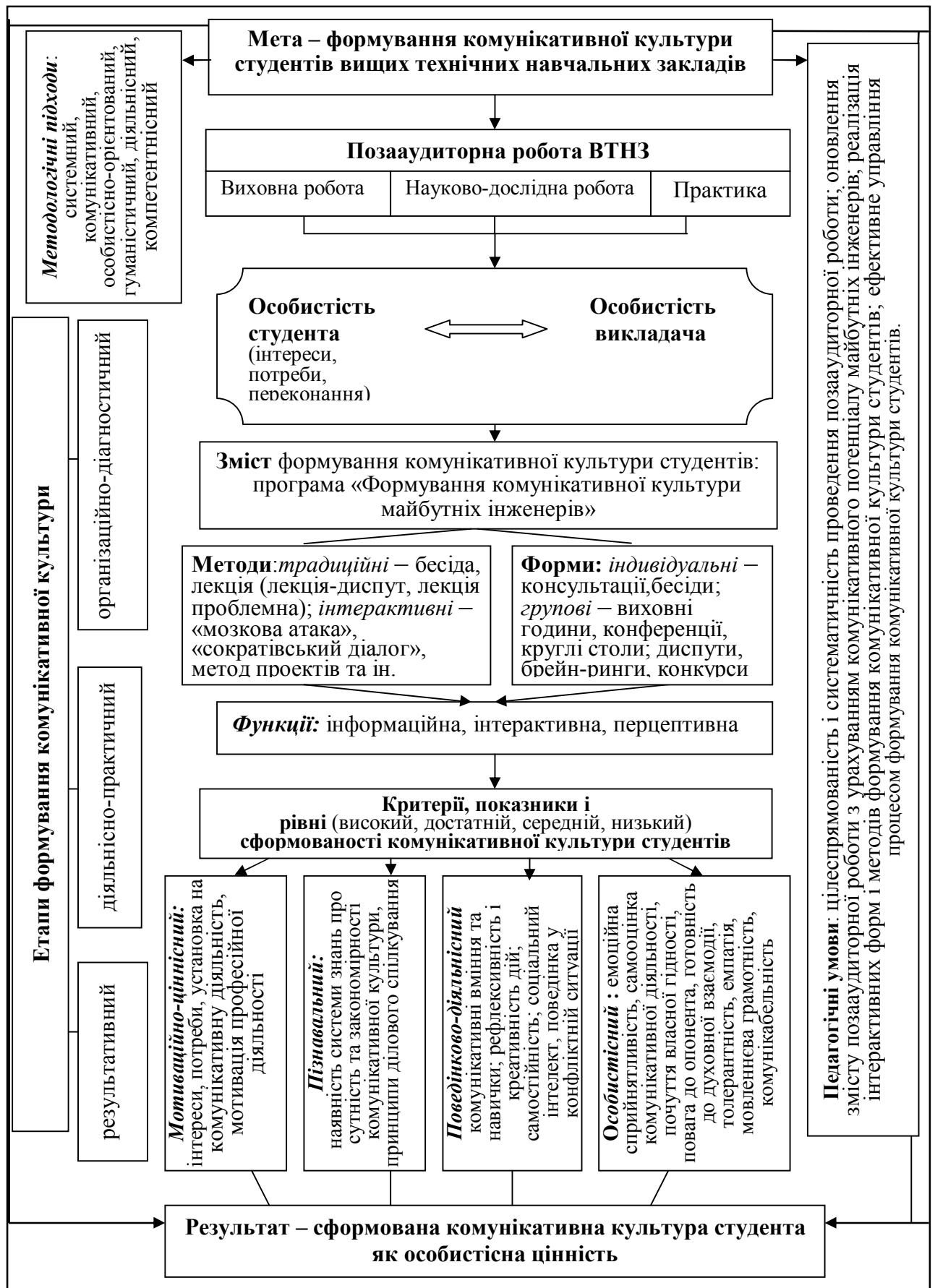


Рис. 1 Модель формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі

Доведено, що конструктивне впровадження моделі та підвищення ефективності формування комунікативної культури майбутніх інженерів можливе за дотримання низки педагогічних умов: цілеспрямованість і систематичність проведення позааудиторної роботи, орієнтованої на діалогічну взаємодію та співробітництво у системі відносин «викладач-студент»; оновлення змісту позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі з урахуванням комунікативного потенціалу майбутніх інженерів, шляхом створення позитивної емоційної насиченості та розширення сфери активного професійного спілкування студентів у навчально-виховному процесі; реалізація інтерактивних форм і методів формування комунікативної культури студентів; ефективне управління процесом формування комунікативної культури студентів.

Дієвим у формуванні комунікативної культури виявилось упровадження у позааудиторну роботу як традиційних методів – бесіда, лекція (лекція-диспут, проблемна лекція), так і низки інтерактивних методів та прийомів роботи зі студентами – «сократівський діалог» («Реалії можливостей майбутнього інженера на самореалізацію» та ін.); методи кейсів і модерації; метод дебатів («Від чого залежить професійний успіх людини?» та ін.); моделювання конкретних ситуацій («Робот і творець» та ін.); метод «Дерево рішень» («Що важливіше для професії інженера: креативність чи педантизм?» та ін.); дискусії у стилі телевізійного ток-шоу («Молодь і бізнес», «Молодий фахівець на ринку праці» та ін.) та у формі симпозіуму («Авторитет сучасного керівника і як він досягається?» та ін.); аналіз публічних виступів; метод «мозкової атаки» («Як переконати людину?» та ін.); використання радіо- і телевізійних програм та ін.

У формуванні комунікативної культури студентів використано колективні, групові та індивідуальні форми позааудиторної роботи (години спілкування – «Чи вмію я слухати?», «Як я говорю», «Мої міміка і жести» та ін.; виховні години – «Стань справжнім фахівцем!», «Бути Людиною – це прекрасно!», «Як удосконалювати себе?» та ін.; тематичні конференції – «Шлях до професіоналізму», «Мої колеги за кордоном» та ін.; круглі столи; диспути, дискусії, рольові ігри; участь студентів у пошуково-дослідницькій роботі, у конкурсах, вікторинах, олімпіадах, наукових конференціях, у роботі різних студентських клубів, як-от «Ерудит», «Мовний центр», «Євроклуб», «Серце до серця» та ін.). Сполучною ланкою між різними видами позааудиторної роботи зі студентами стало проведення тренінгів: комунікативний тренінг «Як бути з іншими», поведінкові тренінги «Як бути з суспільством» та «Соціальні ролі, які ми граємо у житті», «Школа життєвої компетентності», «Подолання конфліктності», творчий тренінг КАРУС та ін.

Особливо важлива роль у формуванні комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів була відведена проектній діяльності, оскільки перед виходом на виробничу практику студенти обирали тему проекту («Взаємини керівника і підлеглих», «Лідер у колективі сучасного підприємства», «Шлях до професійної кар'єри», «Критика і самокритика у професійному становленні майбутнього інженера», «Інноваційні методи управління сучасним підприємством» та ін.), який вони готували під час практики, а після її закінчення презентували перед аудиторією слухачів – студентів (групи, курсу, факультету).

Експериментальна перевірка ефективності процесу формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів

(педагогічних умов, змісту, форм і методів) здійснювалася упродовж 2009–2012 рр. Дослідженням було охоплено 486 студентів, з них 241 – становили контрольну групу і 245 – експериментальну. До роботи було залучено 15 викладачів, 30 кураторів груп, а також 3 керівники експериментальних навчальних закладів.

З метою перевірки ефективності упровадженої системи заходів було застосовано методику визначення рівня сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів, розроблену на констатувальному етапі дослідження. Аналіз та інтерпретація одержаних експериментальних результатів проведені з використанням методів математичної статистики таким чином: 1) обробка анкет, тестових методик, узагальнення кількісних даних респондентів контрольних і експериментальних груп; 2) графічна інтерпретація здобутих даних; математична обробка результатів; 3) виявлення тенденцій отриманих результатів, їх аналіз, узагальнення, систематизація. Аналіз результатів контрольного етапу експерименту, поданих у таблиці 1, переконливо засвідчив, що динаміка рівнів сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів є позитивною. Так, в експериментальних групах на 3,7 % зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості комунікативної культури, на 14,2 % – з достатнім; кількість студентів з середнім і низьким рівнем сформованості комунікативної культури зменшилась відповідно на 6,9 % та 11,0 %.

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів за результатами констатувального та формульовального етапів експерименту (у %)

Студенти	Контрольна група (КГ)						Експериментальна група (ЕГ)					
	на початок експерим.		на кінець експерим.		динаміка		на початок експерим.		на кінець експерим.		динаміка	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Високий	9	3,8	10	3,9	+1	+0,1	9	3,8	18	7,5	+9	+3,7
Достатній	60	24,8	61	25,2	+1	+0,4	61	24,9	96	39,1	+35	+14,2
Середній	105	43,6	104	43,3	-1	-0,3	108	44,1	91	37,2	-17	-6,9
Низький	67	27,8	66	27,6	-1	-0,2	67	27,2	40	16,2	-27	-11,0

Результати експериментального дослідження також свідчать про незначні зміни у сформованості рівнів комунікативної культури у студентів контрольних груп. Так, на 0,1 % зросла кількість студентів з високим рівнем, на 0,4 % – достатнім, а також зменшилась на 0,2 % кількість студентів з низьким рівнем.

Зміни, які відбулися у контрольних групах, є результатом впливу на студентів навчально-виховного процесу, позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі, засобів масової інформації та специфіки особистісного становлення студентської молоді. Перевірка статистичної значущості одержаних

результатів за допомогою критерію однорідності χ^2_{eml} виявила значні позитивні зрушення в експериментальних групах.

Графічно одержані результати представлено на рисунку 2.

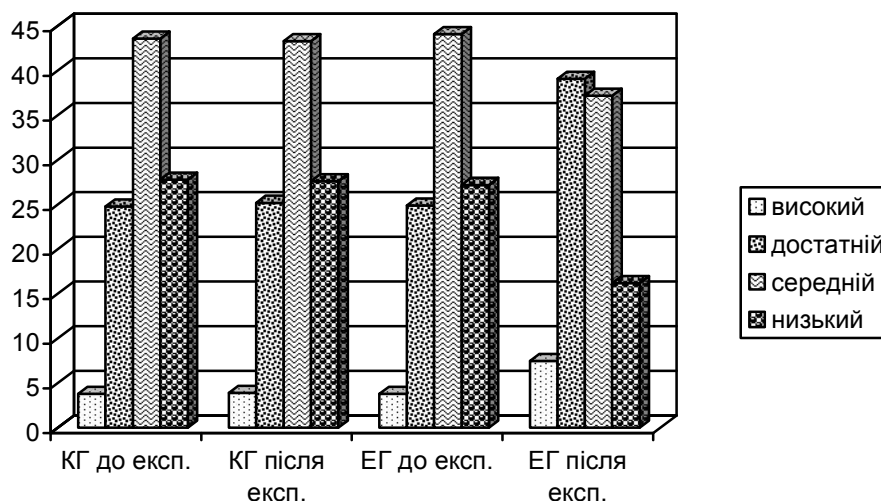


Рис. 2 Динаміка рівнів сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів

Отже, узагальнення і систематизація результатів, одержаних у ході експериментального дослідження, дають змогу стверджувати, що динаміка сформованості комунікативної культури студентів експериментальних груп позитивна, а отже, впроваджена модель і педагогічні умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі реалізації експериментальної програми «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» підтвердили свою доцільність та ефективність.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід щодо розв'язання актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі.

1. Проаналізувавши ступінь розробленості проблеми формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи в психолого-педагогічній літературі та навчально-виховній практиці, з'ясували що ця проблема є однією із пріоритетних у розвитку вищої освіти. Вивчення реального стану формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи дало змогу дійти висновку щодо недостатнього використання її можливостей задля формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. Часто помилковим є ототожнення понять позааудиторної та виховної роботи, декларування цілісної системної роботи з формування комунікативної культури майбутніх інженерів, відсутні модернізація змісту позааудиторних виховних, науково-пошукових і навчально-пізнавальних заходів та застосування інтерактивних методів організації

позааудиторної роботи, що забезпечувало б активно-творчу діяльність студентів вищих технічних навчальних закладів.

2. Комунікативну культуру розглянуто як один із важливих складників професійної культури майбутнього інженера, який забезпечує його конкурентоспроможність на ринку праці, дає змогу вирішувати виробничі завдання, спираючись на вміння спілкуватись і співпрацювати з різними людьми. Окреслено структуру комунікативної культури особистості як сукупність компонентів: когнітивного (знання, які визначають результативність комунікативної діяльності), мотиваційно-ціннісного (ціннісна орієнтація особистості студента та мотивація оцінних ставлень до навколишнього світу), діяльнісно-практичного (реалізація засвоєних знань і сформованих комунікативних умінь у повсякденній і професійній життєдіяльності) і рефлексивно-саморегулятивного (самопізнання, самоаналіз, саморегулювання, розуміння поведінкової діяльності інших учасників взаємодії, оцінка комунікативної діяльності та її корекція). До основних функцій комунікативної культури віднесено: інформаційну, інтерактивну, перцептивну.

На основі проведеного аналізу сформульовано власне трактування сутності *комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів* у контексті проблеми дослідження як особливої якості особистості майбутнього інженера, що характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю умінь контролювати і регулювати свою мовну поведінку, грамотно і переконливо аргументувати свою позицію, вміннями вести ділові переговори в процесі професійної діяльності, швидко орієнтуватись у комунікативній ситуації і обирати необхідний стиль поведінки для досягнення мети комунікативного акту, продуктивно співпрацювати в ході вирішення професійних завдань.

Розкрито особливості формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи. З'ясовано, що юнацький вік є сенситивним для ефективного формування комунікативної культури, а відтак наголошено, що особливості формування комунікативної культури у студентів вищих технічних навчальних закладів потребують врахування вікового й особистісного становлення студентів, а також особливостей організації позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі.

Охарактеризовано сутнісні ознаки позааудиторної роботи, яка розглядалась нами як система, що поєднує в собі мету, завдання, зміст, методи та форми виховної, науково-дослідної роботи та практичної підготовки студентів, спрямованої на формування теоретичних засад сутності комунікативної культури, відпрацювання комунікативних умінь і розвиток комунікативних здібностей, комунікативної поведінки студентів та сприяє особистісному розвитку майбутнього інженера. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи нами визначено як керований процес, який передбачає переорієнтацію позааудиторної виховної роботи з предметної на особистісно зорієнтовану, що дає змогу розглядати навчальну інформацію як засіб розвитку професіоналізму майбутнього інженера та сприяє формуванню творчого стилю діяльності, стійкої потреби в активних діях, імпровізації і самостійному вирішенні комунікативних завдань для набуття та збагачення власного комунікативного досвіду.

3. На основі визначення змістових характеристик відповідних структурних компонентів досліджуваного феномена було визначено критерії та показники прояву комунікативної культури майбутніми інженерами: *пізнавальний критерій* (успішність студента, наявність системи знань про сутність та закономірності комунікативної культури, основні принципи міжособистісного та ділового спілкування, функції комунікативної взаємодії у професійній діяльності, закони успішної комунікації; володіння основними комунікативними поняттями; орієнтація в інформаційному просторі; гнучкість мислення); *мотиваційно-ціннісний критерій* (ієрархія інтересів, цінностей; наявність мотивів, потреб і установок на комунікативну діяльність, орієнтація на партнерство у взаємодії), *поведінково-діяльнісний критерій* (усвідомлення комунікативних дій і вмінь, рефлексивність і креативність дій; самостійність під час виконання комунікативних завдань; спосіб поведінки у конфліктній ситуації); *особистісний критерій* (емоційна сприйнятливість; адекватність оцінки та самооцінки особливостей комунікативної діяльності, повага до опонента, готовність до взаємодії, толерантність, емпатія, мовленнєва грамотність, комунікабельність, рівень комунікативного контролю, комунікативні та організаторські здібності).

Сформованість комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи охарактеризована нами чотирма рівнями (низький, середній, достатній і високий), які ідентифікувалися на підставі інтерпретації якісних та кількісних характеристик та інтенсивності прояву її показників. Результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що сформованість комунікативної культури студентів є недостатньою: на високому рівні вона діагностується у 3,9 %, на достатньому – 24,9 %, на середньому – у 44 %, на низькому – у 27,2 % респондентів.

4. Теоретично обґрунтовано, розроблено й перевірено ефективність моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи, яка є цілісною системою, що охоплює: мету, методологічні підходи, зміст, форми, методи, функції (інформаційна, інтерактивна, перцептивна), етапи формування комунікативної культури студентів (організаційно-діагностичний, діялісно-практичний та результативний), критерії, показники та рівні сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів; педагогічні умови ефективного формування комунікативної культури майбутніх інженерів (цілеспрямованість і систематичність проведення позааудиторної роботи, орієнтованої на діалогічну взаємодію та співробітництво у системі відносин «викладач-студент»; оновлений зміст позааудиторної роботи у вищому технічному навчальному закладі з урахуванням комунікативного потенціалу майбутніх інженерів, шляхом створення позитивної емоційної насиченості та розширення сфери активного професійного спілкування студентів у навчально-виховному процесі; реалізація інтерактивних форм і методів формування комунікативної культури; ефективне управління процесом формування комунікативної культури студентів), що в сукупності забезпечило позитивний результат її упровадження. Визначені компоненти цієї моделі є взаємозалежними і взаємодоповнюючими один одного.

Розроблено змістову складову моделі, що включає експериментальну програму «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів», яка

передбачає реалізацію цілісної системи заходів позааудиторної роботи за взаємозв'язаними блоками: організація позааудиторних виховних заходів, навчально-практичної та науково-дослідної роботи. Визначено, що дієвими формами і методами позааудиторної роботи зі студентами вищих технічних навчальних закладів є традиційні (бесіди, лекції, розповіді, роз'яснення, справи) та інтерактивні (дискусій у стилі телевізійного ток-шоу, дискусій у формі симпозиуму, «сократівських діалогів», дебатів, моделювання конкретних ситуацій, методу можливих варіантів «дерево рішень», «мозкова атака», метод проектів, метод кейсів, тренінг та ін.).

Кількісний та якісний аналіз результатів формувального етапу дослідження підтвердив дієвість моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи та визначених педагогічних умов. Так, в експериментальних групах на 3,7 % зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості комунікативної культури, на 14,2 % – з достатнім рівнем; кількість студентів з середнім і низьким рівнем сформованості комунікативної культури зменшилась відповідно на 6,9 % та 11,0 %.

Таким чином, доведено, що обґрунтовані у процесі дослідження теоретичні підходи до розв'язання актуальної педагогічної проблеми формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи та результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили успішну реалізацію моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи, основою якої становив зміст експериментальної програми «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів».

Проведене дослідження не претендує на вичерпний розгляд усіх аспектів означеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання механізмів формування комунікативної культури в різних соціально-педагогічних умовах (студентів вищих навчальних закладів), модернізація змісту, форм та методів, розробка діагностичних методик визначення рівня сформованості комунікативної культури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1. Малашевська К. О. Сутнісно-функціональний аналіз комунікативної компетентності особистості майбутнього фахівця / К. О. Галацин // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Вежа, 2010. – № 23. – С. 85–88.
2. Малашевська К. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців: теоретичний аналіз / К. О. Галацин // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Вежа, 2010. – № 13. – С. 99–101.
3. Галацин К. О. Міжособистісне спілкування в контексті комунікативної культури майбутнього фахівця / К. О. Галацин, О. Л. Дурманенко // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Вежа, 2011. – № 8 (233). – С. 71–74.
4. Галацин К. О. Особливості формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Галацин // Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Вежа, 2012. – № 8 (233). – С. 54–58.
5. Галацин К. О. Умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Галацин // Молодь і ринок : щорічний наук.-пед. журн. – Дрогобич : РВВ «Коло», 2012. – № 7 (90). – С. 144–147.

6. Галацин К. О. Умови ефективного формування комунікативної культури майбутніх інженерів у поза аудиторній роботі / К. О. Галацин // Науковий вісник СХУ ім. Лесі Українки. – Луцьк : РВВ Вежа, 2013. – № 7 (256). – С. 133–138.

7. Галацин К. О. Моделювання процесу формування комунікативної культури майбутніх інженерів / К. О. Галацин // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. – Вип. 41 / Харк. держ. акад. культури ; відп. ред. В. М. Шейко. – Х. : ХДАК, 2013. – С. 257–261.

8. Галацин К. О. Позааудиторна робота у вищому технічному навчальному закладі як чинник формування комунікативної культури у майбутніх інженерів / К. О. Галацин // Наукові праці вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет». Сер. Педагогіка, психологія і соціологія : зб. наук. пр. – Вип. 2 (14). – Донецьк : ТОВ «Цифрова типографія», 2013. – С. 30–35.

9. Галацин К. О. Анализ экспериментальной программы формирования коммуникативной культуры будущих инженеров во внеаудиторной работе / К. О. Галацин // Вестник академии знаний : всероссийский журнал. – 2013. – № 4. – С. 120–125.

10. Галацин К. О. Экспериментальное исследование проблемы формирования коммуникативной культуры студентов ВТНЗ во внеаудиторной работе / К. О. Галацин // ОРАЛДЫ ЫЛЫМ ЖАРШЫСЫ : науч.-теорет. и практ. журн. Сер. : Педагогические науки. Психология и социология. Физическая культура и спорт. – ЖШС «Уралнаучкнига», 2013. – № 23 (71). – С. 93–99.

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Малашевська К. О. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов / К. О. Малашевська // Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 27 лют. 2009 р.) / [ред. кол.: Н. С. Саєнко, Н. Г. Іщенко, А. А. Калита та ін.]. – К., 2009. – С. 138–140.

12. Малашевська К. О. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Малашевська // Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. 10–11 трав. 2011 р. : у 3 т. / ВНУ ім. Лесі Українки. – Т. 1. – Луцьк, 2011. – С. 220–221.

13. Галацин К. О. Сутність поняття комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Галацин // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : матеріали I всеукр. наук-практ. конф., (Кривий Ріг, 24 листоп. 2012 р.). – Кривий Ріг, 2012. – Ч. 5. – С. 29–32.

14. Галацин К. О. Характеристика рівнів сформованості комунікативної культури студентів ВТНЗ у процесі позааудиторної роботи / К. О. Галацин // Бъдещето въпроси от света на науката – 2012. – Т. 23. Педагогически науки : материали за VIII междунар. наук-практ. конф., (София, 17–25 груд. 2012 р.). – София, 2012. – С. 41–46.

15. Галацин К. О. Особливості формування комунікативної культури майбутніх фахівців у позааудиторній роботі / К. О. Галацин // Věda a vznik – 2012/2013. – Т. 21. Pedagogika : materiály IX Mezinárodní vědecká a prakt. konf., (Praha, 27.12. 2012). – Praha, 2012. – С. 35–44.

16. Галацин К. О. Реалізація методики формування комунікативної культури студентів у процесі позааудиторної роботи / К. О. Галацин // Настоящи изследвания

и развитие – 2013. – Т. 14. Педагогические науки : материалы за IX междунар. наук-прак. конф., (София, 17–25.01. 2013). – София, 2013. – С. 35–38.

17. Галацин К. О. Формування комунікативної культури студентів як педагогічна проблема / К. О. Галацин // *Strategiczne pytania światowej nauki* – 2013. – Т. 15. *Pedagogiczne nauki : materiały IX Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej konferencji*, (Польща, 07.02. 2013 – 15.02.2013). – Przemyśl, 2013. – С. 3–5.

18. Галацин К. О. Характеристика критеріїв сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів / К. О. Галацин // *Věda a technologie: krok do budoucnosti* – 2013. – Т. 11. *Pedagogika : materiály IX Mezinárodní vědecká a prakt. konf.*, (Прага, 27.02. 2013 – 05.03.2013). – Прага, 2013. – С. 40–48.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

19. Малашевська К. О. Експериментальна програма формування комунікативної культури майбутніх інженерів / К. О. Малашевська. – Луцьк : Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки. 2009. – С. 88.

АНОТАЦІЇ

Галацин К. О. Формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Умань, 2014.

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід щодо розв'язання актуального наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці моделі формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі, складниками якої є: мета, концептуальні підходи, зміст, форми, методи, функції (інформаційна, інтерактивна, перцептивна), етапи формування комунікативної культури студентів (організаційно-діагностичний, діяльнісно-практичний та результативний), критерії (пізнавальний, ціннісно-мотиваційний, діяльнісно-поведінковий і особистісний), показники та рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів; педагогічні умови ефективного формування комунікативної культури майбутніх інженерів.

Уточнено сутність поняття «комунікативна культура студентів вищих технічних навчальних закладів», структурні компоненти її формування (індивідуально-особистісний, мотиваційно-вольовий, соціально-комунікативний).

Ключові слова: комунікативна культура, комунікативна культура студентів вищих технічних навчальних закладів, позааудиторна робота, модель, педагогічні умови формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів.

Галацин К. О. Формирование коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе внеаудиторной работы. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Уманский государственный педагогический университет имени Павла Тычины, Умань, 2014.

В работе осуществлен сравнительный анализ понятий «коммуникативность», «коммуникабельность» и «культура»; уточнено понятие «коммуникативная культура», определена его структура, функции; предложена трактовка понятия «коммуникативная культура студентов высших технических учебных заведений». Подчеркивается, что особенности формирования коммуникативной культуры студентов таковы, что требуют брать в расчет возрастное и личностное становление студентов, а также специфику организации внеаудиторной работы в высшем техническом учебном заведении, которые влияют на успешность процесса социализации студента в новых условиях.

Определены критерии (познавательный, мотивационно-ценностный, поведенчески-деятельностный, личностный), показатели (успеваемость студента, наличие системы знаний о сущности и закономерностях коммуникативной культуры, основных принципах межличностного и делового общения, функциях коммуникативного взаимодействия в профессиональной деятельности, законах успешной коммуникации; владение основными коммуникативными понятиями, ориентация в информационном пространстве; гибкость мышления; иерархия интересов, ценностей, наличие мотивов, потребностей и установок на коммуникативную деятельность, ориентация на партнерство во взаимодействии; осознание коммуникативных действий и умений, рефлексивность и креативность действий; самостоятельность при выполнении коммуникативных задач, способ поведения в конфликтной ситуации; эмоциональная восприимчивость, адекватность оценки и самооценки, уважение к оппоненту, готовность к взаимодействию, толерантность, эмпатия, речевая грамотность, коммуникабельность, уровень коммуникативного контроля, коммуникативные и организаторские способности), выявлены уровни сформированности коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе внеаудиторной работы (низкий, средний, достаточный и высокий).

Разработана и внедрена модель формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений, в которой отражены: цель, задания, функции, этапы формирования коммуникативной культуры, критерии и уровни сформированности коммуникативной культуры, педагогические условия, результат. Подчеркивается, что формирование коммуникативной культуры студентов обусловлено общими закономерностями учебно-воспитательного процесса и содержанием профессиональной подготовки студентов высших технических учебных заведений. Эффективность решения этой задачи достигается при условии организации внеаудиторной работы на основах системного, личностного, коммуникативного, гуманистического, компетентного и деятельностного подходов.

Определены педагогические условия, при соблюдении которых реализовывалась модель формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений: целеустремленность и систематичность проведения внеаудиторной работы, ориентированной на диалогическое

взаимодействие и сотрудничество в системе отношений «преподаватель-студент»; обновление (модификация) содержания внеаудиторной работы в высшем техническом учебном заведении на основе коммуникативного потенциала будущих инженеров и расширение сферы активного профессионального общения студентов, реализация интерактивных форм и методов эффективного управления процессом формирования коммуникативной культуры.

Разработана и апробирована экспериментальная программа «Формирование коммуникативной культуры будущих инженеров». В процессе формирующего эксперимента подобрано и внедрено комплекс традиционных методов обучения, интерактивных форм, методов и приемов внеаудиторной работы, форм проектирования и социальной практики, которые обеспечили эффективное формирование коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе внеаудиторной работы.

Представлены результаты экспериментальной проверки действенности разработанной модели и педагогических условий формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений в процессе внеаудиторной работы.

Ключевые слова: коммуникативная культура, коммуникативная культура студентов высших технических учебных заведений, внеаудиторная работа, модель, педагогические условия формирования коммуникативной культуры студентов высших технических учебных заведений.

Halatsyn K. O. The formation of communicative culture of students at higher technical educational institutions in the process of extracurricular work. – On the right of manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Uman state pedagogical university named after Pavlo Tychyna, Uman, 2014.

The thesis is carried out theoretical generalization and is offered a new approach to the solution of an actual scientific assignment, that consists in justification and experimental verification of the model of formation of communicative culture of students at higher technical educational institutions in extracurricular work, which components are: purpose, conceptual approaches, contents, forms, methods, functions (information, interactive, perceptual), stages of formation of communicative culture of students (organizational and diagnostic, activity and practical, efficient), criteria (cognitive, value-motivation, activity and behavioural, and personal), indicators and levels (high, sufficient, medium, low) of formation of communicative culture of students at higher technical educational institutions; pedagogical conditions of effective formation of communicative culture of future engineers.

The essence of the concept «communicative culture of students at higher technical educational institutions», structural components of its formation (individually-personal, motivational-willed, socially-communicative) is clarified.

Key words: communicative culture, the communicative culture of students at higher technical educational institutions, extracurricular work, model, the pedagogical conditions of formation of communicative culture of students at higher technical educational institutions.

Підписано до друку 20.03.2014 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 21.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Боженка, 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit@mail.ru
Сайт: nsvit.cc.ua